

Hans Maier

Katoliku kirik

(loeng 27.10.2004)

16. ptk: Maarja ja pühakute kultus

1. Dogmaatilised ütlused Maarja kohta on tekkinud kristoloogia väljakujunemise käigus. Juba 3. sajandi ristimistunnistused omistavad Maarjale neitsilikkuse, Efesose kontsiil (431) kuulutas Maarja Jumalaemaks. Need arusaamad kuuluvad kõikide kristlike kirikute usupärandisse.

Katoliku kirikus on lisaks sellele veel kaks Maarja kohta käivat dogmat: õpetus pärispatuta saamisest (1854; Maarja on vaba pärispatust tema elu esimesest hetkest peale) ja õpetus Maarja taevassevõtmisest (1950). Viimast tunnistab sisuliselt ka ortodoksia, kuigi mitte siduva dogmana.

Katoliiklikus vagaduses kuulub Maarjale ammusest ajast eriline austus. Tema esindab naiselik-emaalikku elementi tugevalt maskuliinses kirikus. Maarjavagaduse juurde kuuluvad nii Maarja-pühad ja –protsessioonid, kui ka Maarja ilmumised 19. ja 20. saj (Lourdes, Fatima), samuti on Maarjal oluline roll Ladina-Ameerika vabastusteoloogias, võitluses rahva rõhumise vastu. Feministliku liikumise jaoks kehastab Maarja naise olulist rolli õndsusloos.

2. Pühakuid on kirikus sellest ajast peale kui on olemas märtrid. Kristlik pühakutekultus tekib märtrite kultusest. Pühakud näitavad eeskju, kuidas elada oma elu vastavalt evangeeliumile. Pühakute pühad on – lisaks Kristuse pühadele – teine element, millele on üles ehitatud kirikuaasta. Pühakute kultus sai võimalikuks pärast seda, kui varakristlik teoloogia oli teinud eristuse *δουλία* (austus) ja *λατρεία* (kummardamine, teenimine) vahel – pühakuid võib austada, kuid kummardada tohib ainult Jumalat. Õndsaks- ja pühakuks kuulutamine toimub katoliku kirikus kindla formaalse protsessi põhjal (*Advocatus Diaboli*).

Katoliiklikus pühakutekultuses on esinenud ka moonutusi, mistõttu reformaatorid suhtusid sellesse väga skeptiliselt. Tänapäeval aga on protestantlik teoloogia taas rajamas teed pühaduse juurde (lähtudes märterlusest), pärast seda kui katoliku kirik Teisel Vatikani kirikukogul pühakute austamise “de-individualiseeris” ja sidus selle tugevamalt kui varem kirikuga (*Communio Sanctorum*).

17. ptk: Kirik ja kunstid

1. Kunstid kirikus kujunevad kahe printsiibi vastastikusel toimel. Ühel pool asub pikkamisi väljakujunev jumalateenistuse kord (liturgia kui “reeglite kogu”), teisel pool osalt juba selles sisalduvad, osalt väljastpoolt uuendustena peale tulevad kunstid: keel, laul, arhitektuur, pildid, skulptuurid, muusika. “Reeglite kogu” piiritleb kunste, annab neile kindla vormi, kuid samas ahvatleb kunstnikke igal ajastul ka piiridest üle astuma. Lihtsustatult öeldes jäävad idakirikutes kunstid tugevamalt liturgiaga seotuks (ikoon kui ajatu pühade kujude tüüpos, laul ilma muusikalise saateta, oreli puudumine, tagasihoidlikud kirikuehitised, võimsate katedraalide puudumine), Läänes aga püüdlevad kunstid liturgilistest piiridest välja ning arenevad eraldiseisvateks kunstialadeks, millel on oma reeglistik.

2. Katoliku kirikus on liturgial endalgi kunsti tunnuseid. See on “mäng Jumala ees”, vaimulik draama sõna-, laulu- ja tegevusrollidega. Punaselt trükitud märkusi liturgilistes raamatutes (nendest tuleneb väljend “rubriigid”) võib mõista “lavastaja juhistena”. Lavastuses osalevad preestrid, ilmikud, orduliikmed, solistid ja koorid. Liturgias on ühendatud sõna ja tegevus: iga tegevust saadab sõna ja iga sõna ise on tegevus. “See on kõige aulisem koht, kus sõna on mõjus, see on sõna kõige ülevam toime ... Selles mõttes on luule mitte ainult liturgiast mõõtu võtnud, vaid ka sellelt tuge saanud võitluses sõna langemise vastu tühja loba tasemele.” (John Hennig)

3. Uusajal astub kunst – ka kiriklik kunst – nii katoliikluses kui protestantismis liturgia ja kirikuruumide piiridest välja. Sellised ehitised, nagu gooti katedraalid oma tornide ja vitraažidega või Grünewaldi, Michelangelo, Rembrandti, Rubensi maalid või J. S. Bachi “Missa h-moll”, Beethoveni “Missa solemnis”, Berlioz, Bruckneri, Messiaeni vaimulikud teosed ei mahu harjumuspärastesse traditsiooni raamidesse. Ent kujutlegem, et olekisme neist teostest ilma jäänud, siis puuduks meil mitte ainult arusaam “mida suudab inimene” (Goethe), me ei teaks ka seda, millise määratu, sõnades väljendamatu tähenduse võib saada liturgia kui Jumala kiitus. Kristliku kunsti juurde kuulub ammu ajast lisaks ilule ka protest ilu vastu, ebatäiusliku, isegi inetu ülistus, astumine vaeste, nõrkade, äratõugatud poolele – alates hilisgooti kaastundeväljendusest ristilöömis- ja piinamis-stseenides, kuni Georges Rouault’, Graham Sutherlandi, Francis Baconi, Joseph Beuys’ maalideni.